

INHOUD

Voorwoord	19
Vorkoeta	29
Het Moskoukanaal	31
Welkom in het paradijs	37
Witte nachten	42
Lege dorpen, dode zielen	46
Terug naar Maria	50
De marmerkoning van Nazran	54
Don't worry, be happy	58
Zoerabs verhaal	61
De verborgen Riviera	65
De kapiteinsdochter	69
Wij zullen zegevieren!	75
Een debat op niveau	78
De grote leegte	82
Een Siberische Jimi Hendrix	87
Antons verjaardag	91
Op de barricade voor de g-string	95
De eenzame fabrieksfluit	101
De stilte na de woorden	106
Een vrolijke dag om te stemmen	110
De Derde Ring	113
Een hond bakent zijn territorium af	116
Het nekschot	121
Een ruiter aan de horizon	126

Geblinddoekte elfjes	133
Op tv wordt alles beter	137
Het is oorlog	141
Het kwam uit de lucht	148
Vrouwen zijn sterker dan mannen	157
Drinken of weggaan	160
Soldaten zonder uniformen	166
Een vrijwillige gevangene	176
Het verhaal van Rasma en het verhaal van David	182
Licht leven	189
De broeders Karamazov	191
Wodka met Zachar	198
De honkbalknuppel en het breekijzer	201
Aangebrande knieschijven	208
Op bezoek in Gagarin	210
Op zoek naar neef Andrej	214
Onder kozakken	220
Een nieuwe moskee	226
De dieselpoorten van de hemel	230
Nachttrein naar Minsk	234
Lenin zal nooit meer ademen	237
Eeuwig leven	240
Naar het casino	243
Vladimirs laatste wandeling	247
De nacht bij de Chanten	251
Het verhaal van Katja en Natasja	260
Het verhaal van de Kizjaki	267
De weg Moskou-Minsk	273
De steun van het volk	279
Chillen in Sjoltozero	282
Alles gebouwd door de Sovjetmacht	286
De liftster	289

Naar de Kosmos	291
De ziel van Rusland	295
Ondertussen in de groene stad	298
Berken en naaldbomen	300
Paddenstoel royale	305
Op bedevaart	309
Het mooiste vliegveld ter wereld	314
Fanta met zonnebloempitten	316
De pijn van Siberië	320
Simpelweg gelukkig in Resjoty, Siberië	326
De broek	329
De kracht van het lied	333
Sisyphus woont in Moskou	336
Vergadering met Pavel	339
De weg naar de heilige berg	341
Het lot lacht ons toe	345
Dankwoord	349

ook hoog op het verlanglijstje, evenals afschaffing van de corruptie die dit land teistert. Al is de relatie met corruptie tamelijk ambigu – en grotendeels afhankelijk van de vraag aan welke kant van de scheidslijn je je bevindt: die van de profiteurs of die van de slachtoffers. Ik ben trouwens nogal wat jongeren tegengekomen in Rusland die het liefst voor de overheid zouden werken – omdat ze beseften dat privé-initiatief toch al gauw problematisch kan uitpakken of gewoon omdat ze al vroeg zien hoe het systeem werkt.

Zaken waar heel veel Russen minder mee bezig zijn? De politiek. De geschiedenis. Het verbeteren van de wereld. Al een kwarteeuw kom ik in Rusland, maar ik ben nog nooit iemand tegengekomen die mijn aandacht vroeg voor de situatie in Afrika. Ik wil maar zeggen: we dragen zelf veel culturele ballast mee als we naar Rusland komen of naar Rusland kijken en onze blik op het land en de mensen die er wonen wordt erg beïnvloed door onze eigen projecties, onze verwachtingen van wat een Rus moet zijn.

Er zit veel pijn in Rusland, en onherroepelijk zit er dus ook pijn in dit boek, waarin veel verhalen zijn opgetekend van gewone Russen en Wit-Russen en anderen – die nooit gewoon blijken te zijn. Maar ook veel humor, de tweelingbroer van leed, althans in Rusland. Hoe meer van die verhalen je optekent, hoe meer je begrijpt waarom de beroemde ‘Russische apathie’ ook wijsheid kan zijn, mentale yoga van een volk dat beseft dat je het gezag niet makkelijk kunt veranderen – en dat als je dat wel doet, er een hoge prijs in bloed voor wordt betaald.

Russen lopen, zeker in deze tijd, vooruit op hun bestuurders. In alle uithoeken van Rusland viel me hetzelfde op: ondanks alle propaganda, ondanks de enorme aanwezigheid van de staat, met al zijn claims op de officiële waarheid,

weet eigenlijk iedereen die het wil weten hoe de vork in de steel zit in Rusland. Dat is ook niet zo gek, want Russen zijn een hoogopgeleid volk met een sterke cultuur die ze van jongs af aan als vanzelf, en op school, krijgen ingegoten. Op het moment dat een Nederlands kind toe is aan *Dolfje Weerwolfe* heeft een Russisch kind niet alleen allang zijn eerste Poesjkin verorberd, maar ook zijn eerste Michail Prisjvin (de Russische Thoreau), en wat al niet.

Ja, er hangen al tekeningen van Russische jachtvliegtuigen op de muren van de kleuterschool, maar is het zo gek dat de autoriteiten zich vastklampen aan de geweldige, soms bijna bovenmenselijke prestatie die het Russische volk (in werkelijkheid: de Sovjetvolken, inclusief de Wit-Russen, Oekraïners, Kazachen, Oezbeken en al die andere volken die samen de Sovjet-Unie vormden) tijdens de Tweede Wereldoorlog geleverd heeft?

Niet alleen de autoriteiten hebben behoefte aan een positiever zelfbeeld, ook de Russen zelf. En nu we het toch over geschiedenis hebben: de *Stunde null* zoals de Duitsers die hebben beleefd, heeft Rusland inderdaad nooit gekend. Maar hoeveel wijze analyses we ook kunnen schrijven over de populariteit van Stalin en de Russische onwil de enorme misdaden die Russische en Sovjetleiders tegen hun eigen volk begingen – toch is er de laatste jaren, terwijl in Nederland nog steeds de geesten rijp gemaakt moeten worden voor een groot Indiëmuseum en een Slavernijmuseum, in Moskou niet alleen een Joods Historisch Museum maar ook een groot Goelagmuseum geopend.

Russen en geschiedenis, ze hebben wel een relatie, maar niet de afstandelijke, uit boeken geleerde relatie met geschiedenis die wij vaak hebben. In bijna alle gevallen is de relatie die een Rus met de geschiedenis heeft persoonlijk.

Zo was het leed en de moeilijkheden die de mensen doorleefden in de jaren dertig en veertig van de vorige eeuw zo alomvattend, zo aanwezig in ieders leven, dat de kennis van hun familiegeschiedenis voor de meeste mensen volstaat. Niet om de geschiedenis te kennen, maar om haar te voelen. Het is een onderdeel van je identiteit.

Weten hoe de vork in de steel zit, is één ding. Dat willen veranderen, er iets aan willen doen, is heel iets anders. En hier laten veel Russen de verwachtingen van de westerling in de steek. Je hebt ze trouwens genoeg, in Rusland, de mensen die iets willen veranderen, we zullen ze in dit boek ontmoeten.

Maar revolutie – nee, dank u. Russen boven de dertig hebben in hun leven al voedselbonnen meegemaakt, rantsoenen, veelvuldige geldontwaarding, tanks in de hoofdstad en later tanks die het parlement aan gort schoten. Rusland is nu vooral bekend om de oorlog die zijn leiders in buurland Oekraïne hebben aangesticht, maar veel Russen hebben zelf recente ervaringen die zich met een oorlogssituatie laten vergelijken – inclusief massale sterfte: moorden, zelfmoorden en dodelijke alcoholvergiftiging, ze piekten alle in de jaren na de instorting van de Sovjet-Unie.

Dit boek gaat niet over politiek, en al helemaal niet over buitenlandse politiek (die tot het exclusieve domein behoort van een zeer kleine elite), al sijpelt de politieke werkelijkheid wel in de verhalen door – ook als het niet gaat over de oorlog in Georgië of de demonstraties voor eerlijke verkiezingen. Het gaat evenmin over Vladimir Poetin. Integendeel: het wil juist de verkokerde blik waarmee wij vanuit het Westen naar Rusland kijken, helpen verbrijzelen. Een land van elf tijdzones reduceren tot één persoon, wat steeds meer gebeurt in westerse media, verblindt ons voor de complexere

realiteit die je onder de Russische propagandastaat kunt aantreffen. Dat die realiteit zich moeilijk laat vangen in een paar slogans of verwijzingen naar de geschiedenis, beschouw ik als een lichtpunt. Omdat in onze berichtgeving de politiek zo dominant is, vergeten we dat Rusland een reusachtig land in transitie is.

Ook mentaal is het in transitie. En ook hier dreigen we, net als veel Russen, de gevangene te worden van de huidige propagandastaat. Want die wil dat er maar één Rusland is, met een paar eenvoudige leidende gedachten, die voortdurend bevestiging zoeken in opiniepeilingen. En als buitenstaanders Rusland ook zo gaan zien, dan proberen we dit voor Europa zo belangrijke land te begrijpen met oogkleppen op.

Maar om toch een paar inleidende woorden aan het Russische politieke systeem te wijden, grijp ik graag terug op mijn omschrijving van het land als een autoritaire democratie. Want dit moderne alternatief voor democratie maakt gebruik van de beelden en de taal van echte democratieën. De autoritaire leider hult zich in schaapskleren en doet er alles aan de wereld en zijn eigen volk ervan te overtuigen dat zijn nepdemocratie beter is dan het origineel: daadkrachtiger, en toch met 'toestemming van de geregeerden'.

De moderne autocraat is, net als zijn democratische tegenhanger, geobsedeerd door opiniepeilingen. Hij haalt zijn tegenstanders niet met tienduizenden door de gehaktmolen, zoals zijn beruchte voorgangers in de vorige eeuw, maar speelt op veel schaakborden tegelijk om zijn volk vrij genoeg te laten zijn om te kunnen genieten, maar niet zo vrij om in opstand te komen of de machtsverhoudingen te verstoren.

Dat vergt, afhankelijk van de omstandigheden, delicaat

kalibreren, behendig aan de knoppen draaien – of het nu om de beperking van internetvrijheid gaat, of het recht op demonstreren, de mate waarin je illusoire oppositie toestaat, de vraag wat de geschiedenisboekjes mogen schrijven, of wat dan ook. Tot de hoogste kunsten van de nieuwe autocraten behoort de wetenschap hoe je met minimale dwang een maximaal controlerend effect kunt bereiken. Moeten we die – ondanks ons repressieve apparaat – populair geworden blogger nu opsluiten of slechts vervolgen? Maar dit beleid blijft ver verwijderd van de greppels die ze in 1937 in de Moskouse randgemeente Boetovo groeven om zich snel te ontdoen van de duizenden lijken van de Grote Terreur.

De claim van de moderne autoritaire leider dat hij regeert met steun van het volk en met populariteitscijfers waar leiders in ‘ouderwetse democratieën’ alleen van kunnen dromen, kan niet zomaar worden weggewuifd. Deels heeft het te maken met perspectief. Zoals de Bulgaarse historicus Ivan Krastev vaststelde, is de Russische burger nu waarschijnlijk ‘vrijer dan ooit in de geschiedenis’. Hij kan reizen, hij kan vrijwel ongelimiteerd op internet surfen en, zolang hij maar de ‘corruptiebelasting’ betaalt, zelfs zakendoen.

Hoe onstuimiger de recente geschiedenis, hoe groter de premie op ‘stabiliteit’. Zelden zag ik zulk bruut politiegeweld als in Wit-Rusland, vooral van politiemannen in burger die optreden tegen vreedzame demonstranten. Hun agressieve koppen staan haarscherp op mijn netvlies. En toch zaten mijn vrouw en ik niet lang daarna in datzelfde land met vrienden aan de sjasliek, de Oost-Europese barbecue, in de lieflijke en enorme tuin achter hun datsja – het buitenhuisje dat voor velen een toevluchtsoord is en blijft. Het was in een dorpje in het glooiende landschap buiten